

*Павелко І.І., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
Наукового центру Військової академії (м. Одеса)*

ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ДІЙ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ (БОЙОВИХ) УМОВАХ

Особовий склад Збройних Сил України відносяться до категорії осіб, професійна діяльність яких найчастіше проходить в умовах професійного стресу, а однією з основних характеристик професійної діяльності є здатність до виживання та виконання завдань на призначенням в екстремальних умовах.

Досвід участі військовослужбовців Сухопутних військ (СВ), зокрема у бойових діях свідчить, що успішне виконання бойових завдань залежить не тільки від їх професійної та морально-психологічної готовності, а також від екстремальної підготовленості особового складу, тобто надійності й здатності виконувати завдання у будь-який час та в будь-яких умовах під дією фізичного та психологічного стресу [3, с. 139-136].

Найважливішими показниками психологічної та фізичної підготовленості військовослужбовців ЗС України до виживання та ефективного виконання професійних завдань в умовах професійного стресу в екстремальних ситуаціях є їх загальна і спеціальна екстремальна підготовленість.

Загальна екстремальна підготовка військовослужбовця полягає: в знанні суті, типів, видів і характеристик екстремальних ситуацій (умов), що можуть впливати на військовослужбовців; розумінні основних вимог до особистої екстремальної підготовленості військовослужбовця; переконаності в необхідності ретельної підготовки себе до екстремальних ситуацій професійної діяльності. Спеціальна екстремальна підготовка складається з підготовленості до діяльності в умовах, властивих їх спеціальності та посадовому положенню.

Результатом підготовки є готовність до безпомилкових, ефективних дій в умовах професійного стресу й ризику з мінімальними витратами адаптивних ресурсів.

Готовність до дій в екстремальних умовах (базова та оперативна) є метою

й результатом спеціальної екстремальної підготовки. Вона складається з: функціональної готовності, що передбачає сформованість професійно-важливих знань, умінь і навичок, спроможність до швидкої адаптації до змін умов професійної діяльності та особистісної готовності, що включає сформованість і розвиненість адаптивних індивідуально-психологічних і індивідуально-психофізіологічних властивостей військовослужбовця.

В умовах переходу ЗС України на професійну основу назріла необхідність створення спеціальних програм підготовки особового складу ЗС України, спрямованих на забезпечення готовності військ до виживання та виконання службових завдань в екстремальних умовах. Це досягається шляхом:

екстремальної вихованості (особливої морально-психологічної підготовленості до виконання службового обов'язку в умовах екстремальних ситуацій, що вимагає мужності сміливості, морально-психологічної стійкості);

екстремальної навченості (екстремальної надійності звичайних та спеціальних професійних навичок і умінь, узгодженості дій в складі групи, гнучкої тактики дій в екстремальних ситуаціях, забезпечення особистої безпеки);

екстремальної розвиненості військовослужбовця, що виражається в наявності у нього певних особистісних якостей, що відповідають вимогам успішної діяльності в екстремальних ситуаціях.

Недостатність такої підготовленості часто виступає причиною зниження ефективності вирішення службових задач.

Формування у військовослужбовців визначених психологічних та фізичних якостей і тактичної виучки, які відповідають вимогам успішної діяльності в екстремальних ситуаціях бойової діяльності, повинно проходити в спеціально організованому психолого-педагогічному процесі.

Програма психологічної підготовки особового складу базується на запропонованому нами особистісно-діяльнісному підході та розробленої нами концептуальної моделі професійно-важливих якостей військовослужбовців та складається з трьох частин [3, 4].

Перша частина програми – теоретична підготовка особового складу. Вона

складається з лекцій, в яких надається загальна характеристика екстремальних умов службової діяльності, а також розглядається особистість військовослужбовця як суб'єкта цієї діяльності. Розглядаються наслідки психічного та фізичного перенапруження людини в екстремальних умовах та порядок надання психологічної допомоги в екстремальних ситуаціях; окремі лекції присвячені психології полону та психології допиту [3].

Друга частина програми – це практична професійно-психологічна підготовка особового складу. Вона передбачає тренінгові заняття, на яких особовий склад ознайомлюється з методами підвищення ефективності спеціальних видів професійної діяльності, зокрема, розвитку спостережливості, уваги й професійної пам'яті. Окреме заняття присвячено емоції страху та методам його опанування під час виконання завдань за призначенням. На практичних заняттях передбачається ознайомлення з методами подолання стресу, розглядаються прийоми нейтралізації болю та психотравмуючого досвіду. Важливими для майбутніх офіцерів є розвиток лідерських якостей, а також навички вирішення та попередження міжособистісних конфліктів у службових колективах [3, 4].

Що стосується психологічного забезпечення відновлювального періоду після перебування в екстремальних (бойових) умовах службової діяльності, то цьому присвячена третя частина програми. Зазвичай метою досліджень, які були присвячені діяльності людини в екстремальних ситуаціях, було вивчення умов і розроблення рекомендацій, щодо забезпечення нормального рівня функціонування людини як ланки єдиної системи, від якої залежить її ефективність. А ось що і як відбувається з людиною потім, після виконання завдань в умовах підвищеного ризику для життя, що сприяє її ефективному відновленню – ці питання у меншій мірі були предметом спеціального вивчення і практичного втілення в життя.

Тому заняття третьої частини програми спрямовані на те, щоб повідомити військовослужбовців про можливість виникнення та динаміку протікання посттравматичних реакцій і методи самопомоги у таких ситуаціях. Це

інформування військовослужбовців про можливі негативні психологічні наслідки службової діяльності в екстремальних умовах та шляхи їхнього подолання; діагностика психічного стану особового складу, що складає групу; психологічне консультування військовослужбовців з питань, що виникли у зв'язку з пережитими ними психологічними труднощами відновлювального періоду [3].

Якщо традиційна модель освіти базується на передачі майбутньому фахівцю комплексу знань, умінь та навичок, то освіта за допомогою тренінгових технологій робить акцент із знань спеціаліста на професійну компетентність й людські якості, які одночасно є й метою, і засобом підготовки до майбутньої професійної діяльності [1, 2]. Такі заняття можуть виконувати інтегруючи функцію, забезпечуючи не тільки формування професійно-психологічних якостей, але цілісне формування особистості військовослужбовця.

Список використаних джерел:

1. Лефтеров В .О. Підготовка працівників правоохоронних органів до дій в екстремальних умовах засобами психотренінгу /В. О. Лефтеров // Психологія і суспільство. №2. 2012, с. 91-107.
2. Мороз Л. І., Яковенко С. І Професійно-психологічний тренінг : підручник / Л. І. Мороз, С. І. Яковенко. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. с. 90-118.
3. Підготовка військовослужбовців до дій в екстремальних умовах: навчальний посібник / І. І. Павелко, І. Ф. Беловодов, Н. А. Башавець [та ін.]. Одеса: Військова академія, 2019. 454 с.
4. Психологія праці особистості: навчально-методичний посібник. К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2006. 60 с.